

Előzetes eredmények Alsónyék neolitikus csiszolt kőeszközeinek nyersanyagairól

Szalmány György¹ - Sági Tamás¹ - Józsa Sándor¹ - Szilágyi Veronika² - Oláh István³ - Szilágyi Kata⁴ - Osztás Anett⁵

1 ELTE TTK FFI Kőzettan-Geokémiai Tanszék

2 Energiatudományi Kutatóközpont

3 egyéni kutató

4 Christian-Albrechtst Univeristät zu Kiel

5 BTK Régészeti Intézet

Alsónyék-Bátaszék neolitikus (Kr.e. kb. 5800-4500 cal BC) településről és temetkezéseiből összesen 668 db csiszolt kőeszközt tártak föl. A teljes leletegyüttes adatbázisba integrálása, tételes és részletes feldolgozása kezdődött meg 2021-ben. Alkalmazott munkamódszerünkben geológusok és régészek együtt vizsgálják a leletanyagot, szem előtt tartva azt az alapelvet, hogy mind a régészeti (tipokronológiai meghatározás, technológiai jegyek azonosítása), mind a geológiai (kőzettani meghatározás, a kőeszközök nyersanyagcsoportjainak azonosítása, származási helyének lehatárolása) vizsgálatok azonos fontosságúak.

Eddigi vizsgálataink eredménye alapján a csiszolt kőeszközök nyersanyagának jelentős része a lelőhelyhez közeli Mecsek hegységéből származik (elsősorban az alsó-kréta alkáli bázisos magmatitok változatai, emellett kisebb mennyiségben foltos márga, bitumenes mészkő, szpikulit). A helyi, vagyis a Mecsek és közvetlen környezetében előforduló kőzettípusok mellett fontos távolsági nyersanyagokból készült kőeszközök is előfordulnak: elsősorban szerpentinit, kontakt-metabázit (elsősorban az ún. Železný Brod típus), hornfels, „fehérkő” mellett a ritkábban előforduló Na-piroxenit, eklogit és nefrit, amelyek cseh-masszívumbeli, erdélyi, bánági, illetve alpi régiókat jeleznek nyersanyag forrásterületként. Elsődleges eszköztípusként nyéllyukas balta, kőfejsze, lapos balta (laposvéső), kaptafa alakú balta és buzogány fordulnak elő. Megfigyeléseink során az egyes fő kőzettípusok és a balták elsődleges alakja között számos esetben észleltünk összefüggést. Például az alsó-kréta alkáli magmatitokból jellegzetes, hosszirányban mindkét oldalán lekeskenyedő alakú nyéllyukas balták készültek elsősorban, fehérkőből zömök, lapos vésőbalták, kisebb részben kaptafa alakú balták, valamint buzogányok készültek. A kiemelkedően jó minőségű nyersanyagokból (pl. kontakt metabázit, hornfels, illetve „fehérkő”) készült távolsági import kőeszközök esetében úgy tűnik, hogy azok mérete általában jelentősen kisebb, mint a nyersanyag-lelőhelyükhöz közeli területeken végzett ásatásokból előkerült, ugyanezen nyersanyagból készült kőeszközöké, valamint a helyi nyersanyagokból készült kőeszközöké, vagyis azokat a végletekig használták. A sírokból előkerült balták között nagy különbség mutatkozik a megmunkálást illetően. Számos, a temetkezésekből előkerült balta finoman kidolgozott és tökéletesen csiszolt, amelyeken szabad szemmel nem látható használati kopásnyom. Ugyanakkor a telepről származó kőeszközökön kopás, újraélezés, használatból származó csorbulások és törések figyelhetők meg.

Munkánk további célja a nyersanyagcsoportok és beszerzési zónák megállapítása és pontosítása, amit kőzettani és geokémiai, az esetek zömében roncsolásmentes nagyműszeres vizsgálatok alkalmazásával kívánunk elvégezni. Régészeti oldalról a baltakészítés technológiai műveletsorának rekonstrukciója mellett az Alsónyéken élt újkőkori közösségek környezethasználatáról, helyismereti és kőzettani tudásáról, kőeszközkészítő tevékenységéről,

valamint a temetkezési szokásról kaphatunk újabb ismeretanyagot a csiszolt kőeszközök perspektívájából.

Munkánkat az NFKI (OTKA) K 131814 számú pályázata támogatja.